

ZPRÁVY KVM

(ZPRÁVY SLUKO)

Olomouc

VYDÁVÁ

KRAJSKÉ VLASTIVĚDNÉ MUSEUM V OLOMOUCI

Červenec - Srpen 1957

Číslo 73

PO TEPLICKÉM SJEZDU

Letošní teplický sjezd musejních pracovníků nebyl jen dalším v řadě podobných podniků. Zdá se, že svým významem bude mít své dobré důsledky pro musejní práci. Ne vše tu však bylo zdařilé. Abychom se dostali na další úspěšnou cestu, je třeba, abychom si říkali pravdu a z poznané pravdy čerpali poučení pro zlepšení své práce i prohloubení dalších sjezdů na prospěch československého musejnictví.

Valná hromada sjezdu znamená počátek nového nástupu a osvěžení činnosti Svazu českých museí. Když pomíneme rušivý moment demagogických výstupů kladenských soudruhů, přinesla tato valná hromada nové podněty. Už v červnu u příležitosti ústředního semináře MŠK sešli se v Praze ředitelé krajských museí, aby prodiskutovali možnosti, jak za stavu, kdy nelze měnit svazové stanovy, vyvolat v jejich rámci nový život. Návrhy byly později znovu prodiskutovány v tříčlenné komisi ředitelů krajských museí z Gottwaldova, Olomouce a Poděbrad a staly se významným přínosem pro jednání v musejní radě, která je pak předložila sjezdu k diskusi a přijetí. Jde v podstatě o to, že sjezd schválil návrh, aby při musejní radě byly vytvořeny komise, které by zodpovědně zpracovávaly důležité otázky, jejichž řešením by se pak zabývala musejní rada spolu s Kabinetem pro musejní a vlastivědnou práci a pomáhala tak iniciativně i musejnímu odboru MŠK v jeho práci ve prospěch československého musejnictví. Sjezd schválil ustavení těchto komisí: Komise pro vlastivědná musea (předseda dr. Z. Strmiska z Gottwaldova), komise pro centrální musea (předseda dr. K. Tuček z Národního musea), komise pro museologii (předseda doc. dr. Jiří Neústupný z Národního musea) a komise pro vlastivědnou práci (dr. Jar. Kanyza z Olomouce). Tyto komise se sejdou ještě před podzimním zasedáním musejní rady a předloží jí svůj pracovní program. Tak se podstata svazové práce přenesla do komisí a Svaz bude tak moci skutečně přispívat k řešení naléhavých otázek našeho musejnictví.

Doplňkem tohoto jednání bylo také přijetí „Usnesení o zásadách musejní práce Svazu českých museí v podmínkách výstavby socialismu“. Návrh tohoto usnesení byl ještě před sjezdem rozeslán všem museím k připomínkám. Zvláštní komise na valné hromadě zvolená probrala připomínky a vytvořila směrnice, které se mohou stát účinnou podporou musejní práce v přítomném období. Zde se podařilo vskutku naplnit literu stanov novým duchem. Tyto směrnice budou otištěny v 3. čísle „Musejní práce“, stejně jako závěrečná sjezdová resoluce. Na této resoluci je mezi jiným pozoruhodné to, že letos sjezd přímo ukládá určité úkoly své musejní radě a že tak byla vyslovena a přijata závaznost všech musejníků a jejich voleného orgánu.

Hlavním thematem letošního sjezdového jednání byla otázka budování expozic okresních vlastivědných muzeí. Bohužel po významném referátu pracovníka muzejního odboru MŠK s. Jos. Beneše nenásledovala plodná diskuse. Ba možno říci, že tato diskuse byla nejslabším bodem celého sjezdu. Málo se mluvilo k Benešovu referátu, diskusní příspěvky se odchylovaly od tematu, nepřinášely poznatky a zkušenosti z práce muzejníků při uskutečňování jejich hlavního úkolu. Vcelku se projevoval nedostatek odborného museologického studia a osobitého promýšlení problémů spojených s budováním expozic, sklouzávání do improvizace a praktikismu. Ani v krouzcích neprobíhala práce vsude tak intenzivně, jak by si bylo přát. I tu se ukázal hlavní nedostatek, malé studium theoretické, jako v diskusi k hlavnímu referátu. Tak na př. v kroužku, který měl projednat otázku spolupráce krajských a okresních muzeí málo soudruhů znalo Benešův článek, který vyšel před sjezdem v 1. čísle „Muzejní práce“. Na závalu pak bylo i to, že i za daných podmínek práci v krouzcích byl vyměřen velmi krátký čas.

Zájezdy do muzeí ústeckého kraje byly nesporným obohacením obsahovým tohoto sjezdu. Viděli jsme kus houževnaté a místy vzorné práce muzejních pracovníků. Viděli jsme, jak se vskutku už naše muzea mění v novém duchu. Všude už jsme mohli vidět, že se budují všechny tři oddíly expozice. Začíná se přírodou, ale pak je málo zdůrazněna vázanost přírodního prostředí s historií člověka - mimo Most. O pravěku platí ve většině případů v muzeích bohužel stará představa, jako by pravěký člověk byl především hrnčířem. A k tomu se ve většině případů vyskytuje i ta chyba, že se ve vitrinách vystavují hlavně ty nejkrásnější předměty, „špeky“, čímž se skresluje poučení o způsobu života a práce pravěkého lidstva. V oddělení socialismu nejdále pokročili v Mostě, kde vůbec je vidět opak toho, co můžeme pozorovat v mnohých muzeích: kvalita roste čím dál k dnešku. Pokusy o nové instalační formy jsme viděli zdařile uplatňovat v některých muzeích, na př. v Lounech, ale v Děčíně, kde museum bylo právě v instalaci, jsme měli dojem nebezpečného formalismu (skleněné hranoly jako podstavce ve vitrinách a uvnitř těch hranolů žárovky osvětlují víc plochu vitriny než předmět na hranolu postavený a pod.). Nás z Moravy překvapilo velké bohatství materiálu měšťanského, zatím co na Moravě je zase hodně materiálu vesnického a národopisného. Velmi dobře působily expozice tam, kde muzejníci měli možnost instalovat své sbírky v památných budovách, jako na př. v Litoměřicích nebo v Lounech. Už ty prostory takové bývalé litoměřické staré radnice jsou samy o sobě nejpozoruhodnějším exponátem. Zkrátka, viděli jsme v muzeích ústeckého kraje mnoho obětavé a nadšené práce.

Ale jedno nám podstatně chybělo po prohlídce těch osmi muzeí, to, co bylo kladem opavského sjezdu: diskuse o tom, co jsme viděli, společné sdělení kladů i nedostatků, rozhovor s těmi, kdo ty expozice stavěli. Tuto část programu nemůže totiž nahradit žádný referát. A byla-li pozornost letos zaměřena na otázku budování expozic okresních muzeí, mělo být tohoto tematu nejvíce využito právě po prohlídce těch muzeí, která už expozice mají. Kolik tu mohlo být načerpáno zkušeností! Škoda, že k tomu nebyl čas.

Muzejní pracovníci jsou pracovníky vlastivědnými. Proto byly také do programu sjezdu zařazeny i zájezdy na památkové objekty tak významné v ústeckém kraji. Tato část programu nebyla dobře připravena. Většina účastníků projížděla ústeckým krajem po prvé. A tu v autobusech chybělo poučení o místech, kudy jsme projížděli. A to byla velká škoda. Kolik je tu přírodních i historických pozoruhodností! Takový velký sjezd má být po všech stránkách velkým školením. I tady bylo možno ukázat, jak připravovat vlastivědné vycházky, jak si při nich počínat a pod. Bude třeba, aby příští organizátoři sjezdu i tuto část dobře promysleli a připravili.

Na závěr bych rád připojil ještě několik slov.

Muzejní sjezdy jsou velmi potřebné. To uznává i MŠK, které je také podporuje. Muzejní sjezdy se však musejí stát skutečně živou dílnou společné práce a takřka vyvrcholením celoroční práce. A tu je třeba, aby se všichni muzejníci nejen řídili

sjezdovými usneseními, nejen theoreticky a politicky zvyšovali svou úroveň, ale aby tyto sjezdy byly po všech stránkách dobře připraveny. Tak velikou práci nemůže samo zmocí jedno museum. Buďte třeba, aby musejní rada projednala zkušenosti teplického sjezdu a aby jako vrchní organisátor usměrňovala jeho průběh k tomu cíli, pro který se sjezd koná. Mám zato, že nyní má k tomu musejní rada všechny předpoklady. A vím, že její členové za pomoci nově zvolených pracovních komisí učiní vše, aby připravili příští sjezd tak, aby se stal další posilou společné práce.

Dr Jar. K a n y z a

MUDr Mořic Remeš v mé paměti

K jeho devadesátinám

Tvář, hlas a celý zjev lékaře dra Mořice Remeše utkvěly v mé paměti již před více než půlstoletím, kdy jsem jako malý chlapec-pacient chodil s rodiči k němu do ordinace. Cítím dosud specificky-lékařskou atmosféru této ordinace v bývalé Eliščině ulici č. 33, dnes Denisově ulici č. 35, vidím její vyleštěné parkety a tmavé domovní schodiště, osvětlené v koutě lampičkou pod ukřižovaným Kristem. A hlavně vidím lékařovu tvář s blyskavým skřípcem a slyším hlas, jímž mne také škádlil úlohou trpaslika, kterou jsem v dětských pohádkách na jevišti olomouckého Národního domu jeden čas hrál. Soudím, že tato tvář a tento hlas se od té doby ani mnoho nezměnily, jen životní rány poněkud sehnuly jeho dříve přímou postavu.

Druhá vzpomínka je z r. 1918, když jsem se vrátil jako rakouský voják po proběhlé úplavici z ruské fronty do Olomouce. V lednu 1918 na žádost rodičů byl jsem přeložen z maďarské nemocnice do záložní nemocnice v kasárnách za Dominikánským kostelem, kde byl velitelem dr Mořic Remeš. Byl jsem již tehdy vlastně rekonvalescent, můj stav se v ovzduší rodného města rychle zlepšil a tak jsem brzy nebyl v nemocnici k udržení. Zpíval jsem již jako student od r. 1913 ve sboru »Žerotína«, kde hlavně v letech válečných byla nouze o mužské hlasy, zejména první tenory. Tuším, že tehdy nacvičovali »Malého vévodu« a »Prodanou nevěstu«. Přišli pro mne, a tak jsem utíkal večer na zkoušky a vracel se v noci přes zeď v ulici ke Střelnici chytaje se při tom vrby, která u zdi stála ještě mnoho let po první světové válce. Tím vším a vystupováním při představeních na jevišti Národního domu riskoval jsem jako voják vyhazov na frontu, ale vystavoval jsem nebezpečí i velitele nemocnice. Působil jsem mu tak asi mnoho starostí, ale rozešli jsme se v dobrém, když jsem byl v dubnu 1918 na vlastní žádost přeložen ke »zjištění« na Klášter Hradisko.

Tyto a jiné osobní vzpomínky mne tím více poutají k čru Remešovi, když mám nyní s ním společné mnohé zájmy, hlavně dějiny lékařství a přírodních věd, botaniku a umění. Je radostné s ním spolupracovati, slyšeti jeho vyprávění z bohatých zkušeností a vzpomínek z nejrozmanitějších oborů, pozorovati jeho vášnivé pracovní zaujetí. Máme ho rádi a těšíme se z jeho tělesné i duševní svěžesti. O této svěžesti nejlépe mohu podat svědectví třetí vzpomínkou, z léta 1955: seděl jsem v parném odpolední při koupání u Moravy za Řepčinem u »Grygárkova jezírka«, když jsem zpozoroval na vzdálenost 300—500 m v bažinatém terénu člověka, zřejmě při botanisování, v němž jsem na to poznal dra Remeše. Měl jsem obavy, aby ve svých 88 letech nepřišel v takovém terénu k úrazu, dělila mne od něho voda Moravy a jezírka, a tak jsem ho aspoň nespustil s očí, dokud se nevrátil na pevnou cestu k Řepčinu. Kéž Osud nám o něco mladším dovolí, abychom podle vzoru dnešního našeho devadesátníka splnili druhou část přísloví: »exempla trahunt«.

MUDr Alois R o z t o m i l ý

Jak jsem začínal pracovat v paleontologii

(Výňatek z projevu po promoci na RNDr h. c. na Karlově universitě v Praze, 18. XII. 1947)

Otiskujeme z rukopisu, v němž je uložen cenný materiál k dějinám přírodovědy v našich zemích.

Ač mým oblíbeným oborem zůstala paleontologie, neustrnul jsem na nějakém úzkém, ostře vymezeném úseku, vždy jsem se díval na přírodu jako celek. Na široké, do té doby a ještě do konce minulého století poměrně méně vzdělané pole paleontologie upozorňoval mne už na gymnasiu otec a uvedl mne do jejího studia.

Svoji první paleontologickou práci začal jsem roku 1893 a první mojí snahou bylo navázati styky s našimi odbornými pracovníky. Na Moravě byly po této stránce poměry smutné. Neměli jsme žádného kulturního střediska, neměli jsme žádné vysoké školy, obě hlavní města byla německá, techniku v Brně, původně zřízenou pro obě národnosti, zajistili si Němci pro sebe, českých přírodovědeckých pracovníků bylo velmi málo a ti odkázáni zase na pracovníky německé. Praha byla vzdálena, spojení s ní nevýhodné, ne-li špatné. Všechno směřovalo z Moravy do Vídně. Přes všechnu nepříznivou situaci snažil jsem se navázati styky s Prahou. Roku 1895 poslal jsem svoji první paleontologickou práci prof. Antonínu FRÍČOVI, který ji doporučil k uveřejnění v Rozpravách české akademie.

Následujícího roku vyhledal mne v Olomouci náš přední mineralog prof. František SLAVÍK, tentokrát asistent prof. VRBY, roku 1897 seznámil jsem se osobně v Museu Království českého s prof. Fričem, jeho asistentem dr. Jaroslavem PERNEREM a paleontologem prof. Alfredem SLAVÍKEM. Musím s vděčností poznamenati, že mi prof. Frič na začátku mých prací vycházel ochotně a povzbudivě vstříc.

Roku 1899 zřízena na Moravě česká technika a prvním profesorem geologie se stal prof. Jaroslav JAHN z vídeňského geologického ústavu. Jahn se zasloužil o geologický výzkum Moravy a o vzorné vybudování geologického ústavu brněnské techniky. O moje studia se velmi zajímal a seznámení s ním bylo mi k prospěchu. S Jahnem, jeho asistentem Vladimírem PROCHÁZKOU, ředitelem Josefem KLVANOU, profesory SPITZNEREM a SMYČKOU byli jsme v té době na Moravě jedinými českými pracovníky v našem oboru.

Třeba podotknouti, že v té době měl jsem už nastrádaný bohatý materiál paleontologický hlavně z Moravy. Základ k němu položil můj otec sběry ze štramberského tithonu, sám jsem jej značně rozmnožil nálezy z různých částí Moravy, nejdříve z lokalit jurských, později hlavně z čelechovického devonu a moravskoslezského kulmu. Moje sbírka je dnes bezpečně uložena v geologickém ústavu Karlovy university. Je to výsledek celoživotní práce dvou generací.

K padesátinám Ferdinanda Prantla

Dne 15. srpna 1957 dožil se padesáti let doktor geologických a mineralogických věd Ferdinand Prantl, člen-korespondent ČSAV, laureát státní ceny v r. 1951, ochránce a rozmnožitel Barrandeova odkazu v Národním museu v Praze a významný spolupracovník geologického a paleontologického oddělení našeho ústavu. Toto jubileum překvapuje především všechny ty, kdož jubilanta znají, kdo vědí, s jakým mladým zápalem, hodným následování pracuje mnohostranně ve svém vědním oboru.

Není naším úkolem ani zdaleka hodnotit jubilantovu práci, je nám však milou povinností vyslovit mu při této příležitosti dík za to, co dosud učinil pro geologické a paleontologické oddělení olomouckého musea. Na mnoha exkursích, sběrných cestách, při práci

Akademik-korespondent Ferdinand Prantl na jedné z exkursí krajského musea v Olomouci do hornobenešovského devonu (foto V. Strnad, 1956)

v depositářích nebo i v diskusí o musejní expozici dovede vždy jubilant získat svým milým, lidským vystupováním a dovede také získávat stále další a další zájemce o svůj vědní obor. Neboť pracujete-li v terénu, v laboratoři nebo ve studovně a řešíte-li daný problém, stane se přechasto, že se ocítáte v slepé uličce vlastních nejistot z nedostatku praxe, že pocítíte zoufalý nedostatek potřebné literatury nebo nenapadá vám methodické řešení, potřebné k splnění úkolu. A tu je dobře, víte-li že se s důvěrou můžete na někoho obrátit, kdo vám laskavě poradí ne z výšin učitele, ale prostě, kamarádsky tak, že nejen pomůže z nejistoty vybědnout, ale získá vás pro úkoly další, ještě svizelnější.

Jakkoliv toto zní osobně, je to v plné míře pravda i pro vztah obou ústavů v paleontologii, Národního musea a musea krajského. Národní museum vědeckým pracovištěm je, z musea krajského chceme vědecké pracoviště vybudovat. Základem každého vědeckého pracoviště našeho typu jsou jeho řádně založené, zhodnocené a uspořádané sbírky. Neví ten, kdo nezkusil, jaká je to práce a jak vítaná je v tom směru každá pomocná ruka. Nejen tomu, kdo tuto práci vykonává, nýbrž celému pracovišti s kladem a přínosem pro pracoviště obě.

Padesátiny Ferdinanda Prantla jsou příležitostí, kdy mu za obě vyslovujeme srdečný dík s přáním, aby ve své práci pokračoval při plném zdraví a spokojenosti se svým dílem. Jako malý dárek připravujeme v našem Sborníku KVMO (SLUKO) soupis dosavadní jubilantovy publikační činnosti, který jistě uvítají i všichni naši spolupracovníci geologové a paleontologové:

Vladimír Strnad

Nomenklatorická pravidla a severský trilobit od Vidnavy

Ve Zprávách KVM č. 70 jsme v článku Největší rozšíření pliocenního ledovce a další nový trilobit pro ČSR ze sandrových písků (str. 39–40) přinesli zprávu o nálezu severského trilobita druhu *Megalaspis limbata* (BOECK, 1837) u Vidnavy v glaciofluvialních štěrkopiscích ve valounu ordovického vápence, jenž k nám byl přinesen velkým severským ledovcem ze Skandinávie. V současné době, kdy byly vzácné paleontologické nálezy z vidnavského glaciofluvialu autorem této zprávy určovány, uzavírali badatelé V. JAANUSSON a T. E. TJERVNIK svá systematická studia o trilobitech rodu *Megalaspis* ANGELIN, 1851, se zajímavými výsledky, o něž budou mít jistě zájem i naši spolupracovníci.

Je všeobecně známo, že rodové i druhové jméno každého organismu z říše živočišné představuje základní neměnný pojem, při němž platí zákony priority: platí to jméno rodu nebo druhu, které bylo stanoveno a zveřejněno dříve. Stává se samozřejmě dosti často, že nový rod nebo druh téhož rodu popíše badatelé v různých odlehlých končinách aniž vědí o sobě navzájem, a tu prostě platí jméno, zveřejněné dříve, a všechny ostatní názvy náležejí do synonymiky daného rodu nebo druhu. V této souvislosti je všeobecně známa historie J. BARRANDEA a I. HAWLEHO & A. J. C. CORDY s popisem trilobitů z dnešní oblasti Barrandienu v Čechách. Stává se však rovněž, že v tomtéž roce popíše badatelé dva zcela odlišné živočišné rody tímtež jménem. Tu vzniká přirozeně spleť situace, čím spleťitější, čím jde o starší událost. Tak více než před sto lety, v roce 1851, byl popsán jeden rod trilobitů ANGELINEM a zároveň jeden rod ryb BLEEKEREM rodovým jménem *Megalaspis*. Bylo to známo již dlouhý čas, avšak nebylo nalezeno řešení, takže pod rodovým jménem *Megalaspis* byly popisovány další druhy trilobitů a ryb, jak byly postupně nalézány. Teprve práce Valdara JAANUSSONA, 1956 (Untersuchungen über baltoskandische *Asaphiden*, III; Ueber Gattungen *Megistaspis* n. nom. und *Homalopyge* n. gen., Bull. of the Geol. Institutions of the University of Uppsala, Vol. XXXVI, Part 1, Upsala) přináší v této otázce jasno s tímto zajímavým řešením: Univerzitní knihovna v Upsale obdržela Angelinův spis *Paleontologia Suecica*, v němž je rod po prvé popsán, podle distribučních zvyklostí od tiskárny souborně s ostatními spisy koncem prvního pololetí 1851, což dosvědčuje distribuční list této knihovny zápisem. Dále byla tato skutečnost ověřena ze zachované korespondence N. P. ANGELINA. Naproti tomu sborník *Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, kde po prvé použil BLEEKER názvu *Megalaspis* pro rod ryb, byl veřejnosti k dispozici podle souhlasného svědectví badatelů, kteří se touto otázkou zabývali, v době mezi 20. únorem až 20. květnem r. 1851. V. JAANUSSON, 1956, str. 61, uzavírá své vývody takto: »Nach dem Beschluss der Intern. Comm. für Zool. Nomenklatur in Paris 1948 (Art. 25) gilt das früheste sicher festgestellte Datum der Distribution einer Veröffentlichung aufgestellte Taxon. Für *Megalaspis* BLEEKER ist dieses Datum gegenwärtig der 20. Mai 1851 und für *Megalaspis* ANGELIN der 30. Juni 1851. *Megalaspis* BLEEKER, Mai 1851, hat somit Priorität vor *Megalaspis* ANGELIN, Juni 1851, und der letztere Name ist daher als Homonym hinfällig.«

Právem tedy stanovil po těchto zjištěních V. JAANUSSON, 1956, nový název pro rod *Megalaspis* ANGELIN, 1851, nové rodové jméno *Megistaspis* (*megistos* = největší, *aspis* = štít), což potvrdil již T. E. TJERVNIK, 1956 (tamže, Parts 2–3), a trilobit, o němž jsme přinesli zmínku a obrázek v našich Zprávách KVM č. 70, str. 40, jmenuje se tedy správně podle nových výsledků *Megistaspis limbata* (BOECK, 1837).

Proč se o této spleťitě situaci a nomenklatorických zásadách dále zmiňujeme: sotva lze očekávat, že by otázky priority pojmenování pobaltského trilobita a ryby z moře v oblasti Holandské Indie řešil zrovna badatel v Československu, avšak právě švédský trilobit byl přivlečen ledovcem k Vidnavě na Jesenicku, aby posloužil k důkazu, že je nutně třeba, aby ten, kdo opravdu vědecky zpracovává nálezy byl v úzkém regionu, jako je správná oblast kraje, byl ve stálém a úzkém styku literárním i osobním s pracovišti na celém světě, pokud na daném problému pracují.

Vladimír Strnad

Teratologické formy orlíčku, *Aquilegia vulgaris*

Letos z jara přinesl R. Sládek ze zahrady v Zábřehu exemplář orlíčku, *Aquilegia vulgaris*, v neobvyklé podobě. Celá rostlina byla nižšího vzrůstu a květy byly celé zelené, při čemž korunní plátky byly menší a bez ostruh. Takové zezelenání květu se jmenuje chloranthie a představuje morfologicky nižší útvar oproti normálnímu typu. Sledováním a prostudováním těchto úkazů bylo dokázáno, že pohlavní ústroje květu, t. j. tyčinky a pestíky jsou orgány zcela stejnocennými se zelenými listy rostliny.

O několik dnů později pozoroval jsem výskyt chloranthie u orlíčku též na jedincích v zámeckém parku v Bílé Lhotě (okr. Litovel), v jedné zahradě v Olomouci a na lesní mýtině na svahu nad Veselíčkem (okr. Hranice). Všichni abnormální jedinci orlíčku z těchto lokalit se vyznačovali tím, že jejich korunní plátky postrádaly typických ostruh a byly masitější než normální korunní plátky; kromě toho byly více nebo méně přeměněny v malé listky, vždy však zelené barvy. Chloranthie u nich ovšem nebyla na stejném stupni vývoje. Kdežto exempláře ze Zábřeha a od Veselíčka bychom mohli označiti jako typ mesochloranthie, byli jedinci z Olomouce a z Bílé Lhoty spíše typu archichloranthie (PENZIG, MIGLIORATO). Virescence ve smyslu SORAUEROVĚ byla dále pozorována u *Aquilegia vulgaris* ze zámeckého parku v Bílé Lhotě.

Výskyt všech těchto abnormálních forem orlíčků byl zjištěn na půdách poměrně vlhkých a s dostatečnými zásobami živin (podle ostatní vegetace). Jejich vznik byl tedy v tomto případě dán v první řadě podmínkami půdními a spolu s nimi ovšem působily i ostatní růstové faktory.

Vcelku obvyklým zjevem je zmnožení korunních plátků; tento zjev byl pozorován u orlíčků v zám. parku v Bílé Lhotě, ale také ve volné přírodě na lokalitách orlíčku u Dolního Bohdíkova (okr. Šumperk), zde již třetí rok, dále u Choliny (okr. Litovel) i u Veselíčka.

Boh. Š u l a

Neznámé drobnosti k dějinám Olomouckého kraje

Vrchnost odnímá Držovským pozemky.

V Držovicích na Prostějovsku byl odedávna panský dvůr, ale listinou datovanou na Mírově 6. února 1462 Jan st. ze Zvole se svými syny Janem a Hynkem, kteří koupili Držovice od svého příbuzného Markvarta ze Zvole, prodali dvůr s pěti lány polí k dědičnému držení Jakubovi, Kubovi, Jiříkovi, Jakubovi Mléčkově a Václavovi pod roční úrok 10 kop bez 20 gr.; kupci měli dávat faráři desátkem dvanáctou kopu, jen z tratí Černého a Klínů nemuseli dávat žádný desátek, a směli vařit k své potřebě pivo tak, jako vařili jiní sousedé držovští.¹⁾ K bývalému dvoru náležely tři kusy polí, kterým se běžně říkalo ještě v 18. století Dvorská pole, a sice 67 staromoravských měřic od Beneštiny zahrady po Smržický rybník, 62 měřic od smržických hranic až po Vinohrady a dolní cestu a 85 měřic od cesty silniční až po kříž a Vinohrady.

Potomci uvedených kupců byli v nerušeném držení Dvorských polí až do r. 1692. Toho roku totiž v Držovicích — podobně jako v mnohých jiných obcích na Moravě — dělila se znovu pole. Při značném vzrůstu obyvatelstva vrchností vytvořily větší počet usedlostí nežli byl dotud, ovšem menších, při čemž roboty a dávky zůstaly nezměněné. Rolníci dělili si pak losem jednotlivé pozemky. Je pozoruhodné, jak málo se zachovalo dokumentů k těmto proměnám,²⁾ i když dobře víme, v kterých obcích se takový proces dál. Právě Držovice mají o novém dělení záznamy, díky svému sporu s vrchností. Kralický pán Fer-

¹⁾ Vidimus bernardinského kláštera v Olomouci z 30. prosince 1710 jako příloha k sporu, Acta finita v SAB, č. 67.

²⁾ Zachoval se zápis o dělení pozemků na panství mikulovském v rustikálním katastru. K dělení pozemků v Držovicích došlo 17. května 1692; podle protokolu bylo v Držovicích pak 30 selských a 28 zahradnických usedlostí a mlýn, na obec bylo ponecháno 44 měřic.

dinand Julius hrabě Salm totiž při dělení pozemků sehnal totiž oněch pět rolníků s jejich gruntů, přisvojil si Dvorská pole a zřídil v Držovicích dvůr. Jen »z milosti« dala vrchnost každému poškozenému 14 zlatých a 14 měric ječmene náhradou. Tím nebyl však všem křivdám konec. Za staletého držení byly totiž Dvorské pozemky považovány za rustikál a proto zdaněny. Vrchnost odepřela platit z pozemků daň a svalila toto břemeno na obec. Držovští ovšem odpírali platit a tu bylo přikročeno k tehdy obvyklým represáliím proti dlužníkům berně, do Držovic bylo vloženo vojsko a obec musila na vojáky platit denně 51 kr.

Obec podala proti takovému postupu stížnost zemskému hejtmanu; po delším soudě byla sice osvobozena od placení daně za Dvorská pole, ale uvedené pozemky zůstaly již vrchnosti.

Jak se v Olomouci měřilo na konci 17. století?

K žalobě kláštera Hradiska na město Olomouc pro upírání práva průjezdu městem (z r. 1682) je připojen zajímavý dokument, který obsahuje popis délkových měr tehdy v Olomouci užívaných.³⁾

Při stavení noha aneb jedna šlépěj lidská, kteráž pes slove, počítá se za čtyři dlaně lidské, dlaně za čtyři prsty, prst pak jest všeho vyměření začátek a ten čtyř zrn ječných zšíří býti má.

Cubitus, loket, míru dříví v sobě, na dyl loket pražský.

Passus, kročej, půl druhého lokte aneb pět noh zdylí v sobě drží.

Ulna, sáh, týž lokty pražské.

Látro, čtyři lokte též pražské.

Stadium, hony, plac zdylí 125 kročejů aneb noh 625 v sobě obsahuje.

Strych, kdož by sobě na vinici změřiti chtěl, vezmi provázek 72 loktů zdělí a ten roztáhne dvakráte na dyl, což činí 144 loktů, a na šíř roztáhne aneb položí toliko jeden provázek a tak budeš mít změřený strych.

Míle česká drží v sobě provázeků 365.

Co se platilo za panskou milost?

Zřídka kdy bývá v různých privilegiích pro poddané poznamenáno, že udělená milost nebyla se strany vrchnosti tak nezištná, nýbrž že vrchnost si ji dala jinak zaplatit. Pěkným dokladem toho je obdarování Jana Ferdinanda Konického ze Švábenic na Konici pro obec konickou datované 11 listopadu 1652 na Konioi.⁴⁾

Když 29. dubna 1637 při výjezdu byly stanoveny hranice mezi statkem jeseneckým a panstvím konickým, tu k dílu jeseneckému připadl kus lesa Pokříže vedle Březiny, který slul Obec a jehož užívali sousedé koničtí. Náhradou byl Konickým tehdy dán v dědictví les slove Chmelův houšť. R. 1652 Koničtí si velmi stěžovali na různá poselství a docházení, která konali pro vrchnost. Jan Ferdinand jim taková poselství milostivě odpustil s podmínkou, že obec konická bude stále chovat dvě nebo tři osoby, které by taková poselství a pochůzky zastávat chtěly, ovšem na náklad obce; každý konický soused však měl ročně dávat pro kuchyni panskou dvě kuřata.

Poddaní dopláceli, když se páni mezi sebou škorpili.

Spory mezi sousedícími feudály byly běžnou věcí. Poněvadž však páni na sebe dobře nemohli, odnášeli panské sváry poddaní, na nichž se feudál druhé strany hojil. Pěkným dokladem toho je porovnání, které se stalo v Olomouci 8. července 1554 mezi Benešem, opatem, a konventem kláštera Hradiska a Jindřichem Konickým ze Švábenic na Konici

³⁾ Jednoduchá příloha k sporu. Acta finita v SAB, č. 88.

⁴⁾ Vidimus král. tribunálu v Brně z 8/6 1689 jako příloha k sporu, Acta finita, č. 89, SAB.

o pŕhony.⁵⁾ Pan Jindřich a jeho řeládka nemají již více na opatském zboží honiti. Jakož pan Jindřich v horách poď Skalkami na opatském zboží dal 70 jedlí stíti, má za ně dát pŕldruhé kopy. Lidé páně Jindřicha z Dešné a z Konice, kteří sobě na opatství dříví sekali, mají být vydáni opatu k trestání. Jakož opat zapovídá lidem konickým a poníkevským na pustých vsích na lukách trávu sekati a oni z toho plat opatu dávají, ustanoveno, aby je opat ještě toho roku při té svobodě zanechal. Co pak se týče onoho sběhlého z Cetkovic, opat, jej z poddanství propouští s podmínkou, aby mu opuštěný grunt řlověkem osadil.

Ladislav H o s á k

Několik nových archeologických nálezů

K nálezovým notickám ve Zprávách ř. 69, str. 23–25 řipójuji několik dalších zpráv o nových nálezech.

V Hradci na řternbersku, kde byl již dřívě získán archeologický materiál (srv. Zprávy ř. 39, 40), byly nalezeny nové paleolitické ŕštěpy spolu s hallštattskými střepy. V cihelně v Lužici u řternberka, kde již r. 1953 byla nalezena tříska dlouhé mamutí kosti, získal letos řák P l a c h ý z jedenáctiletky krásnou cele bíle slabě namodrale patinovanou 8,3 cm dl. a 2,7 cm řir. řepel se řředním řebrem, cele obvodově drobně retušovanou (řelo není vytvořeno ve řkrabadlo), jen zcela dole ve spodní bulbovitě partii nově uraženou. Nález, zcela analogický řředmostskému materiálu, ukazuje spolu s posledním řternberským nálezem (viz Zprávy ř. 72, str. 78), ře je nutno celému řternberskému okolí s hlediska paleolitického věnovati neobýřejnou řěči a pozornost. Ve stěně cihelny, bohatě neobýřejně konchyologicky, byly získány ze slabě znatelných kulturních jam i dva střepy volutové keramiky a v trati mezi Lužicemi a Babicemi byl nalezen r. 1947 velký kamenný vrtaný mlat. Zmíněný nález zachřánil pro museum řrof. K o ř í a ředitel V a l í ř e k poskytl k řisposici.

Řrof. řr. N o v o t n ý ze Zábřeha upozornil, ře mezi Křsovem a Hořtejnem nalezl řák Ř r i g a r 15. IV. 1957 na poli Josefa Hampla z ř. 39 na parcele ř. 668/1 na poli svařujícím se k lesu, pěkně zachovalou 12 cm dl., max. 7,5 cm řir., v tŕlu 2,8 cm řil., neřavidelně zbroušenou řřidlicovou motyku s řovrtem o d. 2,2 cm. Pravděpodobně nepŕjde o pouhý ojedinělý nález, ale ostatní spolu řodané střepy se slabě ohrnutými okraji a zbytky horizontálních řýh a řikmých zářezů jsou řředověké nebo ještě mladší.

V Samotiskách u Olomouce na zahradě ř. 4, parc. ř. 40/1 na býv. rychtě za řkolou uprostřed vsi nalezl řestař A. H r a b a l 18. I. 1957 při kopání řýhy pro vodovodní potrubí v hl. 1,2 m zbytek jámy, která poskytla střepy nejméně 3 nádob z velice hrubozrněného řpatně zpracovaného materiálu (řno, okraj řřepu s vlysem a řřidrřovadlem) jeviřovických řrců. V jednom zbytku této nádoby řřý bylo 9 charakteristických jeviřovických řřeslenů a 2 polovice dalších řřeslenů (řřeslen řarováný řdysi od J. K r a m á ř e Vlasťeneckému museu, souvisí s tímto nálezířtřem, st. inv. řís. 3645), kousek omleté opálené mazanice, malá lichoběžníkovitá kamenná sekyřka, 2 řepelovité pazourko-rohovcovité ŕštěpy, kousek opáleného řískovce a oblázek. Nález oznámil řřídící Miloslav N a s t o u p i l a zachřánil V. B u r i a n a M. S m e j k a l o v á.

Ve Vlkoshi na Kyjovsku byla nalezena za války při stavebních řracích na autostrádě pěkně zachovalá temně olivově patinovaná bronzová plochá sekera s lehce naznačeným liřťovým řchŕdkem s pŕlkruhovitým řirokým nedovřeným ostřím, 15,1 cm dl., tŕl 2,1 cm, ostří 5,3 cm řir., 1,7 cm řil. Bliřší ŕdaje nálezové nelze řnes již zjistiti, ale podobá se, ře nejde jen o ojedinělý nález, ale ře sekera je jen zbytkem nějakého větřího řepotu, který bohuřel zmizel. Olomouckému museu řaroval ŕřitel P i v o d a.

V Tvorovicích řih.vých. osady směřem k Měřovicím získal ze základů při stavbě řravína řobuř ř t e g e r 26 gallských řřřepů, z nichř 7 je svisle řřavidelně řýhovaných.

⁵⁾ Jednoduchý opis jako řříloha k řporu, Acta finita ř. 89, SAB.

V Luběnici u Těšetic při čištění kanálu byla získána kostra, ale nepodařilo se dále více zjistit jakékoliv podrobnosti o nálezových okolnostech. Také v Řepčíně na Zengrově ulici č. 9 před vojenskou strážnicí prý byla nalezena podle sdělení prof. Miroslava Peterky popelnice asi v hloubce 30–40 cm spolu s kostmi.

Josef Skutil

Poloha hradu Hlubokého

Severovýchodně od Olomouce v romantickém údolí Bystřičky teče řeka mezi železniční zastávkou a stanicí Hrubá Voda od východu k západu. A obtéká přitom obloukem skalnatý ostroh na jeho straně severní, východní a západní. Na vrcholu tohoto ostrohu stával ve středověku hrad Hluboký, který střežil důležitou cestu z Opavska k Olomouci a za husitských válek měl významnou úlohu. Polohu hradu určil přesně olomoucký vlastivědný badatel Mořic REMEŠ v dubnu r. 1935 (*Vlastivědný sborník střední a severní Moravy* XIII. 117). Na výzkum Remešův navázal po letech ing. Josef KŠÍR, pracovník státní památkové péče pro město a okres Olomouc. V květnu r. 1952 pořídil tři náčrty, a to celkovou situaci hradu v terénu, půdorys hradu a podélný řez terénem. Mimo to fotografoval zachované zdívo. Týž autor píše také v evidenčním soupisu výtvarných památek v okrese olomouckém, že hrad Hluboký stával na ostrohu v zákrutu řeky Bystřičky mezi stanicí a zastávkou Hrubá Voda, a že nepatrné zříceniny, zejména val a hradní příkop ve skále, se dosud zachovaly (*Sborník SLUKO II/1954*, 97).

O poloze a o minulosti hradu napsal Alois FERULÍK zbytečně dlouhé a defektivně nalaďené pojednání r. 1955 (*Vlastivědný věstník moravský* X. 64–69). Autor považuje výsledky svého výzkumu za nález a za objev. Ale toho roku už nebylo co objevovat. Také historie hradu je podána falešně. Z listu moravského markraběho Albrechta ze dne 26. srpna r. 1426 se sice dovídáme, že hrad byl dobyt na kacíři Dobeškovi z Tvorkova, přívrženci Husáků a Táborů, a byl pobořen a že neměl být opět stavěn.

Ale už 16. prosince r. 1433, tedy ještě za husitských válek, tam seděl Bernard ze Žerotína a psal se výslovně »seděním na Hlubokém«.

Ani potom neumlkají dlouho pramenné zprávy o hradě. Stojí za monografické zpracování. Ve světle těchto zpráv se rozplynou Ferulíkovy fantastické představy o husitských hmotných památkách, pohřbených prý od r. 1426 v ssutinách toho hradu.

Domnělému objeviteli hradu se přesto dostalo nekritické pochvaly. Prý lokalisoval polohu hradu Hlubokého k stanici Hrubá Voda, kde je topické jméno Wüstes Schloss (*Časopis Společnosti přátel starožitností* LXV. 57).

Ladislav HOSÁK umístil ještě r. 1956 hrad Hluboký nesprávně do okolí obce jménem Hlubočky (*Z minulosti olomouckého kraje*, 31. 34).

Na topické jméno »U pustého zámku« nad dnešní Hrubou Vodou upozornil v souvislosti s pravděpodobnou polohou hradu Hlubokého na tomto místě Jan ŠINDLER r. 1934 (*Vlastivěda střední a severní Moravy II*, 204).

Místní jméno »Wüstes Schloss«, které prozrazuje polohu hradu Hlubokého, je uvedeno na katastrální mapě obce Nepřívazy z r. 1834 (kolorovaná litografie r. 1936).

Florian Zapletal

K životopisu L. T. Hranáče

Leopold Tomáš Hranáč

Ve Vlastivědném věstníku moravském 1955, str. 80-83, publikoval Boh. ŠTÉGER podnětný článek o revolučním roce 1848, jehož první část obsahuje zprávu ze života Leopolda Hranáče. Považuji za nutné opravit některé Štégrovy údaje, které zřejmě čerpal z rodinné tradice.

Rodištěm Leopolda Tomáše Hranáče jsou Kotojedy (farnost Těšnovice, okr. Kroměříž). Zde se narodil 2. května 1829 v domě č. 5. Jeho otec Tomáš byl mlynářem, matka, dcera Josefa Žáka, pocházela z Troubek.¹⁾ Po absolvování kroměřížského gymnasia studoval na pražské technice. Hranáčovy životní osudy byly velmi podobné osudům jiného Moravana, Františka Tomáška.²⁾ Oba byli těžce stíháni bachovskou knutou za účast na přípravách k známému pražskému májovému spiknutí r. 1849 v pražském studentském spolku Českomoravské bratrstvo.³⁾ Hranáč patřil mezi jeho předáky pod spolkovým jménem Kničanin⁴⁾ a jako technik jistě k nejradikálnějším členům.⁵⁾ Proto ihned po vyzrazení špatně utajovaných revolučních příprav byl mezi prvními, kteří byli stíháni zatykačí pražské vojenské vyšetřující komise z 25. září 1849 a městského hejtmanství ve Vídni z 9. listopadu.⁶⁾ Podle popisu v zatykači byl Hranáč prostředně vysoké, slabší postavy, měl dlouhé světlé vlasy, řídké vousy, bledý obličej, obvykle býval oděn v kabátec vídeňské legie nebo tmavomodrou čamaru, na hlavě nosil cylindr, někdy červený fez s modrým třapcem a stříbrnou hvězdou

(odznak příslušníků ČM bratrstva). Přesně bylo známo spolkové jméno, jinak byly informace vojenské vyšetřující komise velmi povrchní. Je zde mylně označen křestním jménem Bedřich, jako rodiště uveden Tovačov nebo Kroměříž, stáří asi 18 roků (ve skutečnosti měl přes 20 r.). Hranáč, podobně jako řada jiných, snažil se zahladit stopy vstupem do vojska. Dal se dobrovolně odvésti 13. srpna 1849 v olomouckém odvodním okrese 54. rado-

¹⁾ STA Olomouc, dupl. matrik farnosti Těšnovice z r. 1829. Údaje o narození L. T. Hranáče byly dosud různé: policejní zatykač z r. 1849 označuje za jeho rodiště Tovačov nebo Kroměříž, TRAUB Kotojedy na Přerovsku, ŠTÉGER Tovačov.

²⁾ K životopisu Františka Tomáška, *Sborník SLUKO B II/1954*, s. 59-67.

³⁾ O Bakuninově činnosti viz *Boľšaja sovětskaja encyklopedija* sv. 4, s. 95-98. Podrobnosti o Českomoravském bratrstvu H. TRAUB, *Květnové spiknutí v Čechách roku 1849* (Praha 1929), nejnověji I. I. UDALCOV, *Z dějin národních a politických bojů v Čechách roku 1848* (Praha 1954), sborník statí J. F. FRÍČ *a demokratické proudy v české politice a kultuře* (Praha 1956), J. KRÍZEK, *Národní gardy v roce 1848* (Praha 1954).

⁴⁾ TRAUB, s. 51. Okr. a měst. arch. Olomouc 1529/XXVI, 146. Spolkové jméno podle Stěpána Petroviče Kničanina (1808-1855), srbského vojevůdce, který se proslavil v osvobozovacích bojích uherských Srbů.

⁵⁾ TRAUB, s. 53.

⁶⁾ OMA Olomouc 1529/XXVI, 146. TRAUB, s. 187. R. FISCHER, *Politická vězení v Olomouci od roku 1851 do r. 1857* (Olomouc 1931), s. 38. Fotografie kresleného Hranáčova portrétu lask. zapůjčila paní M. W. Hájková (fotogr. A. Münzberg, Glassalon, Wien, Neubau Hauptstrasse - Neugasse N. 54.)

vého pěšího pluku prince Emila na osm roků ke 4. moravskému praporu myslivců,⁷⁾ jehož velitelem byl patrně major Lilienborn, sídlo štábu v Plzni.⁸⁾ Hranáč byl u praporu povýšen na svobodníka, alespoň je tak označen v pozdějším soudním zápise, kdežto v rozsudku je jmenován vojínem. S praporem přišel Hranáč do Itálie, avšak zde byl jeho pobyt vyzrazen pravděpodobně dopisem z domova.⁹⁾

Po zatčení byl dodán pověstné vojenské vyšetřující komisi na Pražský hrad, v jejíchž aktech se dochovalo o Hranáčově přelíčení množství materiálu.¹⁰⁾ Hlavní přelíčení probíhalo ve dnech 26. a 27. června 1850. Předsedou vyšetřující komise byl plukovník Jan Schuster, vyšetřování vedl známý setník-auditor Josef Franz, který byl ochotným nástrojem vlády při výrocih tvrdých rozsudků. Vedle aktuára Scherera zasedalo vždy 6 dalších členů komise, a to po 2 vojínech, poddůstojnících a důstojnících, kteří se denně měnili.¹¹⁾

Vojenskou vyšetřující komisi především zajímala Hranáčova účast v Českomoravském bratrstvu. Otázky, položené po úvodních nacionálních, směřovaly k tomuto bodu a měly doplniti souvislosti, získané z výpovědí předchozích vyšetřovanců. Hranáč pod tíhou důkazů doznal, že v Bratrstvu byli nejvíce zainteresováni Maxmilián Maux, František Tomášek a Josef Frič. Dále sdělil, že v revolučních záměrech se pomýšlelo na svržení dosavadní vlády a nastolení vlády slovanského elementu. V Bratrstvu byly jednotlivci i sborem zpívány revoluční písně, neznámo kým přinesené, z nichž si Hranáč upamatoval na tři refrény: *»Jen ho hned oběste«, »Pak provoláme republiku«* a *»Vláda rakouská je svobody vrah«* (píseň začínala slovy *»Vzhůru, zrádci«*). Zdá se, že Hranáčovo prohlášení o vystoupení z Bratrstva 1. května a prohlášení o tom, že další schůze nenavštěvoval, bylo patrně posledním pokusem o dokázání alibi na otázku, položenou v závěru výslechu, zda se účastnil poslední schůze Bratrstva osudného dne 8. května. Komisi bylo již mnoho známo z doznání ostatních účastníků, ze kterých tato čerpala křížové otázky pro Hranáče.

Datem 1. května (podle výpovědi 7-8 dnů před vyhlášením obležení) operoval totiž Hranáč i ve výpovědi o revolučních přípravách: prohlásil, že toho dne obdržel o nich od Kavalíra po příchodu do Bratrstva první zprávu. Avšak komise měla v záloze celou řadu důkazů o tom, že revoluční přípravy byly Hranáčovi známy již před velikonoce 1849, i když její tvrzení popíral. Vyšetřovaný Jiří Polant udal, že před velikonoce se sešel s Hranáčem v šermířském spolku v konviktu a zde hovořili o ČM bratrstvu a revolučních přípravách. Stejně nepříznivou byla pro Hranáče výpověď Jindřicha Podlipského, který prý se s ním setkal krátce po velikonočních svátcích. Hranáč měl tehdy oblečený šedé koží obšité kalhoty, o kterých prohlásil, že si je dal ušít pro případ stavby barikád, při čemž dal Podlipskému na srozuměnou, že po velikonoce dojde k revoluci. Josef Frič dokonce uvedl, že s Hranáčem hovořil o republikánské formě vlády, což odporovalo dřívějšímu Hranáčovu tvrzení, že jen z pozorování došel k subjektivnímu přesvědčení o připravované revoluci. Hranáč však trval na původní výpovědi, že zprávu o revoluci měl od Kavalíra a připustil pouze část důkazů o Podlipském: zmíněné kalhoty sice nosil, nikoli však krátce po velikonoce, nýbrž koncem dubna, a v rozmluvě s Podlipským užil slov *»barikádní kalhoty«* (Barrikaden-Hosen), mině tím nezvyklé kalhoty obložené koží.

Mnohem tíživějším důkazem proti Hranáčovi byla spoluúčast na výrobě střeliva, o níž se členové ČM bratrstva podíleli se studujícími chemie. Hranáč se zřejmě zúčastnil výroby patron u Nedvídků, expeditora Arnoldových *Občanských novin*, zatčeného

⁷⁾ Kriegsarchiv Wien, Grundbuchsblatt Nr. 5/53, ověř. opis z 18. 8. 1955.

⁸⁾ Kais. kón. oesterr. Militär Kalender 1845, KVMÖ V-407. Příslušníci praporu nosili světlemodré stejnokrój se zlatými knoflíky a zelenými výložkami.

⁹⁾ TRAUB, s. 213. FISCHER, s. 38.

¹⁰⁾ Vojenský ústřední archiv, Praha, protokol hl. přelíčení s rozsudkem L. Hranáče. Mikrofilmový snímek v KVMÖ.

¹¹⁾ Pokud bylo možno přečísti podpisy, byli to vojíní Primus Bertolius, Georg Priesnitz, Gottfried Ander, Anton Kerper, Franz Haussler, poddůstojníci svob. Gravazzi Angel, šikov. Alois Macular, nadmysl. Fr. Hofmann, mysl. Alois Schulz, šikov. Alois Holetz, des. Martin Mainner a důstojníci hejtm. Kirsch, por. Bonalari, nadpor. D. Mayer, hejtm. Hanáčzek, hejtm. Aug. Zechmeister a por. Finnk.

po krátkém pátrání v červnu 1849.¹²⁾ Hranáč byl tázan, kdy zhotovoval patrony u Jana Nedvídky. Sdělil jen neurčitě, že to bylo několik dní před vyhlášením stavu obležení. Neudal bližší datum ani při citování Nedvíkovy výpovědi, který v ní prohlásil, že patrony byly v jeho bytě zhotovovány druhého dne po výtržnosti se slovenskými dobrovolníky, t. j. 7. května. Z podrobností pouze udal, že se sešel nejčříve ve Slovanské kavárně nebo Arnoldově novém bytě s Nedvídkem a Podlipským, kteří ho vyzvali k součinnosti, načež navštívili v Poštovské ulici soustružníka, u kterého nakoupili vhodný dřevěný materiál. Na otázku, kolik zde bylo vyrobeno patron a jak s nimi bylo naloženo, sdělil Hranáč, že bylo vyrobeno 60-70 ostrých patron, z čehož obdržel 30 kusů. Avšak po vyhlášení stavu obležení vyňal z patron koule, hodil je do záchodu; nábojky vyplněné prachem dal do úschovy M a ě á k o v i, o kterém popíral, že by byl blíže zasvěcen do revolučních příprav. O tom, jak bylo naloženo s ostatními náboji, vyrobenými u Nedvídky, vypovídal záporně i při oznámení Nedvídkova prohlášení, že tři balíčky patron po 10 kusech obdrželi Hranáč a Podlipský. Vyšetřující komise však měla patrně další informace o osudech střeliva, převzatého Hranáčem. Vyslýchanému Hranáčovi byla sdělena fakta z M r á ě k o v y výpovědi, že tento z obav, aby nepřišel do nesnází, náboje Hranáčovi vrátil, Hranáč pak je dal techniku Tomáši K v a s n í ě k o v i. Hranáč však na všechny dotazy i předložené důkazy Mráčkovy výpovědi odpovídal buď záporně, nebo ujišťoval, že si na nic ze sděleného nevzpomíná. Pouze jako doplněk uvedl, že Tomáš Kvasnička byl sice v ČM bratrstvu zapsán po jeho ustavení, do schůzí se dostavoval jen z počátku, a to pořádku, později již Hranáčem ve spolku viděn nebyl. Na otázku o držbě střelných zbraní sdělil, že žádné neměl, ani nebyl informován, odkud měly být opatřeny.

Krátké informativní otázky položila komise o některých dalších příslušnících Bratrstva. Hranáč byl na př. tázan na spikleneckou účast Mráčka a Kvasničky, o obou odpověděl záporně (s Kvasničkou studoval v Kroměříži a scházival se s ním). Juristu Julia W e i s s e a Františka H o l z a r a viděl pouze jedncu v Bratrstvu. O techniku H o l z o v i sdělil, že s ním rovněž studoval v Kroměříži a r. 1849 navštěvoval pražský polytechnický ústav. Při výpovědi o korespondenci s Mráčkem se Hranáč zmínil o N o v á ě k o v i, který byl zaměstnán v Arnoldově expedici a podal zběžný popis jeho osoby: byl středně vysoké postavy, pravděpodobně blondýn, kadeřavých vlasů. Komisi zajímala eventualita dvou N o v á ě k ů v Arnoldově expedici a Hranáč byl vyzván, aby podal vysvětlení. Věděl o jednom N o v á ě k o v i, technikovi, který bydlil s právníkem Ž e b r e m nedaleko Betlémského náměstí. Připouštěl pravděpodobnost, že šlo skutečně o dva Nováky, z nichž druhý, nástupce technika Nováka, byl přezdíván zdobnělinou svého příjmení. Poněkud šířeji se Hranáč rozhovořil o Eduardu W ü n s c h o v i, kterému předal výtisk *Drážďanských novin* s článkem o české demokracii a přijal od něho dopis pro jejich redakci. Hranáč dopis odeslal a při výslechu tvrdil, že neobsahoval nic vládě nepřátelského.

O Arnoldově účasti byla rozestřena celá síť otázek. Hranáč, který pracoval v jeho kanceláři, doznal, že do administrace přicházelo množství lidí, zvláště studentů, neměl však příležitost hovory vyslechnout, protože se odbývaly v druhé místnosti. O poměru Kvasničky a Arnolda sdělil jen tolik, že se sice oba stýkali, avšak neví, o čem hovořovali. Zřejmě byl policií zachycen dopis, z něhož zajímala komisi dvě jména, k nimž Hranáč podal vysvětlení: slovem »statíček« byl míněn Emanuel A r n o l d, P ř e d á k byl stavitel, který navštěvoval Arnolda. O existenci Arnoldovy zahraniční korespondence vypovídal Hranáč záporně. Komise měla v rukou důkazy, že Arnold dostával dopisy s adresou N i k o l a n d e r prostřednictvím obchodníka F i s c h e r a v Jesuitské ulici. Hranáč byl dotázán, zda mu není známo, z jakých důvodů Arnold Fischera navštěvoval. Doznal jen tolik, že někdy začátkem roku 1849 doprovázel churavějšího Arnolda po venku. Arnold se nejčříve vykoupal na Žofínském ostrově. V Jesuitské ulici směrem vpravo od můstku vstoupili do obchodu, kde se Arnold ptal po dopisu. O předmětu hovoru za této návštěvy ani o krycím jménu na dopise vypovídal Hranáč záporně. Komise byla informována o tom, že Arnolda doprovázel mladý člověk, kterého Arnold označil v obchodě za posla, kterému mají býti předávány

¹²⁾ TRAUJ, s. 167, 168.

došlé dopisy. Popis tohoto mladého člověka se hodil na Hranáče, který přiznal, že se mluvílo o dopisech, na další se však neupamatoval. U Arnolda viděl Hranáč dvě osoby jménem L a n g. Jeden byl malé postavy, nosil modrou čepici s červenými a bílými proužky, jakou nosili technici; Hranáč ho viděl vycházet z Arnoldovy expediční kanceláře. Arnold ho doprovázel a sdělil zaměstnancům expedice, že s návštěvníkem jednal o kauci na předplatné. Druhý L a n g (říkali mu také L a n g e r) byl podle Hranáče u Arnolda asi dvakrát nebo třikrát. Byl to mladý člověk střední postavy, světlých vlasů a nosil světlemodrou čepici.

Při vyšetřování se choval setník Franz, který nerozuměl česky, vždy přívětivě, když však diktoval protokol, ukázala se vždy ostřejší formulace toho, co vylákal z vyšetřovance.¹³⁾ Rozsudek, vynesený 30. prosince 1850, zněl tragicky: pro zločin velezrady trest smrti oběšením. Generálmajor Kleinberg cestou milosti změnil 5. ledna 1851 tento trest v patnáctiletý těžký žalář.¹⁴⁾ Nástup trestu zaznamenal setník Franz na rubu rozsudku 7. ledna.

V noci na 5. února byl Hranáč s jinými odsouzcenci převezen do pevnosti Josefova¹⁵⁾ a brzy poté do Komárna.¹⁶⁾ Z komárenského pobytu se dochovaly dvě Burgerovy učebnice zemědělství, které měl povoleny studovat, jak tomu nasvědčují razítka **K. k. Militär-Platzkommando zu Komorn**.¹⁷⁾ Nedobrovolný pobyt v Komárně trval Hranáčovi přes tři roky. V dopise Kavalírové dne 27. května 1853 vyslovil naději v brzké propuštění,¹⁸⁾ energická Anna Kavalírová, jejíž bratr byl rovněž vězněn, chystala se dokonce s Hranáčovou matkou v květnu 1853 do Vidně, aby vyprosily milost uvězněným.¹⁹⁾ Avšak teprve při svém sňatku udělil císař 16. dubna 1854 amnestii 240 politickým provinilcům, mezi nimiž byl i Leopold Hranáč.²⁰⁾

Po amnestii se usadil Leopold Hranáč u bratra Aloise v Tovačově, kde vedli společně mlýn. Zůstal však dále pod policejním dozorem. Po letech byl povolán úředně do Vidně a tam za záhadných okolností zemřel.²¹⁾

Václav Burian

¹³⁾ TRAUB, s. 156.

¹⁴⁾ VUA, Praha. KA Wien, Gbbblatt 5/53, TRAUB, s. 236, 241. FISCHER, s. 38.

¹⁵⁾ TRAUB, s. 289. FISCHER, s. 38.

¹⁶⁾ TRAUB, s. 290. FISCHER, s. 38.

¹⁷⁾ J. Burger, *Lehrbuch der Landwirtschaft* (Wien 1838), KVMO I-5714/I., II. V obou svazcích podpis Leopolda Hranáče a razítka Adalberta Hranáče v Tovačově. Knihovně KVMO daroval Boh. Stéger.

¹⁸⁾ TRAUB, s. 302.

¹⁹⁾ TRAUB, s. 303.

²⁰⁾ TRAUB, s. 304, FISCHER, s. 38.

²¹⁾ Podle K. STÉGRA, *Josef Förchtgott, rektor v Tovačově* (Píerov 1929), s. 74–75. Také K. Stéger považoval Hranáče za legionáře — „osmačtyřicátníka“ a na str. 71 cit. publ. reprodukoval jeho podobiznu. Činnosti Leopolda Hranáče vzpomněl také tovačovský děkan P. W i e d e r m a n n při pohřbu jeho strýce Eduarda Hranáče r. 1873. Koncept pohřební řeči, který je t. č. majetkem pí M. W. H á j k o v é, uvádím pro jeho zajímavý obsah doslovně: *Ed. Hranáč, měšťanosta v Tovačově, nám. dům č. 16. Narozen r. 1813 ve Věrovanech u Tovačova, kdež otec jeho zámožný mlýn choval. Studoval v Olomouci a po absol. filosofii převzal mlýn ve Věrovanech a měšťanský dům v Tovačově. Již záhy myšlenka vlastenecká v něm se hýbala a když bouřlivý přišel rok 1848 — tu bydlíště Ed. H. stalo se staništěm všech plánů vlastenců zdejšího okolí. Smýšlení jeho vlastenecké a myšlenka historického práva rozplamenily i jinochy vlastenecké téhož času v té míře, že synovec jeho Leopold odvahu svou vězením pevnostním zaplatil, jiný přívrženec jeho odešel do Rusí — sám pak dostal se pod policejní dohled, v jejímž prozřetelném oku mnoho let chován. Ducha tohoto rozhodně pro národ bojovného zachoval až do posledního okamžení. Až 60 r. stár přes svou čilost, svou ráznost a pružnost vždy se vyznamenal! Odvaha vlasteneckého obětavého smýšlení byla taková, že odvážil vše měnit i životem. Mimo jiné vysvitá z toho, že 1866 zajaté rakouské důstojníky, stojící pod přísnou dohlídkou Prusáků — odvážným a dovedným způsobem v jinochy mlynářské proměňoval a do Olomouce v hojném počtu odváděl; začež i za obětavost svou vyznamenán zlatým záslužným křížem. Osudné neštěstí v celém životě provázelo jej až do smrti, při honě dne 18. listop. 1873 mimovolně při nabíjení se zastřelil. V něm ztratil národ mocnou páku ku krocení zuřících nepřátel, vlast zdárného syna, město Ctibora — hledaného lidumila a obětavého, pro blaho obce nejčinnějšího měšťanosta. Budiž sláva a čest nehynoucí památce jeho!*

Pravěk podle lidových představ

Pochopitelně, že i archeologické dlouho nevysvětlitelné nálezy, s nimiž venkovský lid přichází při své práci dosti často do styku, staly se předmětem lidové interpretace a klasifikace a tak vznikl i prehistorický folklor, jehož studijním předmětem je kterýkoliv předmět, místo, období nebo jakýkoliv námět předhistorický (nikoliv snad tedy folklor pravěkého člověka a pravěkého lidstva samotného, které samy tvoří zajímavou kapitolu nejstaršího studia vědeckého poznání a historie věd). Látkově tedy nebude tento prehistorický folklor nikterak bohatý, ale zato zajímavý. Všeobecného a kritického vyčerpání látky a celkového zpracování našeho prehistorického folkloru se nedočkáme asi tak brzy, protože hojný materiál, vztahující se k jednotlivým místům, je zeměpisně neobyčejně roztržštěn a obvykle přezírán. Vyžaduje jednak důkladných znalostí místních a zejména souvislého podrobného zpracování historie zájmu o předhistorické památky, které stále postrádáme. Bylo by však záhodno pomýšlet na takové zpracování, protože více než kvapem ubývá různých dokladů a zjevů, takže zanedlouho budeme i v tomto ohledu nuceni se ohlížet jen na nehojné a nesoustavné literární zprávy.

Pokud si náš lid všímá předhistorických památek a pokud mají tyto památky pro široké vrstvy nějaké zajímavosti nebo význam, je nejlépe vyjmenovat je chronologicky tak, jak je archeologie sama klasifikuje.

I v sebe stručnějším přehledu našeho prehistorického folkloru není nemožné nedotknout se lidových názorů o vzniku světa a o vzniku člověka. Je-li prvá představa i u nás jak ve slovanském bájesloví v podstatě celkem jednotná, anthropogonie je ve shodě s biblickou četbou monogenistická. Biblická kapitola dala také vznik lidové představě o »předpotopním stáří« všeho starého a všech nalezených starožitností, předpotopní svět v představách našeho člověka byl oživen velkými »předpotopními zvířaty« a obry, zrekonstruovanými na základech paleontologických záhy sbíraných nálezů (viz na př. zavěšené kosti v kostelích v Levoči, v Košicích a j.), jež poskytovaly jak jeskyně (karpatské jeskyně, moravské jeskyně, Hájkova zpráva o obřích kostech z Tetina, nalezených r. 1541), tak i spráše (na př. Blahoslavova zpráva o obřích kostech z Předmostí z r. 1571). Nálezy tyto vedly k představám o dracích, bazilišcích, jednorožcích a o obrech. Ještě z r. 1850 pochází zpráva, že dělníci pokládali nalezené mloky za mláďata draků. V poslední době pochopitelně převládá již správný názor o diluviálním stáří těchto nálezů.

Pojem vlastní doby pravěké v předhistorickém folkloru není přesně určen, je to doba dávná, pradávna, pohanská a mnohdy celé středověké stavební památky jsou kladeny do těchto pohanských dob, jako zase naopak mnohé pravěké nálezy byly považovány v nejširších vrstvách za památky velmi mladé nebo švédské, turecké, husitské a tatarské. Kromě matné představy o »předpotopních lidech« a »pohanském« obyvatelstvu neměl lid přesnější představy o nějakém starším ethnologicky určeném předdějinném osídlení, jako na př. Lužičtí Srbové měli svoje ludky. Avari, Hunové a Tataři byli pro nejširší vrstvy synonyma.

Vlastních předhistorických nálezů jako předmětů folkloru celkem mnoho není. Nejběžnějším nálezem a našemu lidu celkem nejznámějším jsou neolitické kamenné artefakty, které lidová víra jako t. zv. hromové kameny obestřela nejen zázračným původem nebeským, ale i nadpřirozenou léčitelskou (zejména proti ganglionům nebo i jiným nemocem) a ochrannou mocí proti blesku jak ve staveních, tak na polích. Byly proto tyto vzácné kameny prodávány na poutích a počátkem minulého století dokonce falšovány (teste Gallaš 1828).¹⁾ Hromové kameny připomínají se u nás již koncem 15. stol., dále zajímavé zprávy z r. 1578, 1595, byly v rudolfínských pražských sbírkách, dále 1706, prvá česká zpráva o jejich správném významu z r. 1791, 1818 nutno odsuzovat ještě jejich pověru. Hromový kámen ze Lhánic na Náměštsku nese obraz komety, ježkovický kámen sloužil od polovice 18. stol. do nedávné doby. Za hromové kameny byly pokládány i jiné kameny, jako na př. meteority. Vedle hromových kamenů nejobvyklejším předhistorickým materiálem, s kterým náš lid přichází do styku, je pravěká keramika šmahem pokládána za »popelnice« a »obětní

¹⁾ Proto nutno při každém ojedinělém neolitickém nálezu kriticky posuzovat jeho provenienci. Zejména z vyšších ohlasy.

nádoby« a některé pravěké hrobové milodary. Rozsáhlé a komplikované pověry, jaké se na př. vízí k hrobům nordické oblasti, u nás známy nejsou. Pravý význam popelnic byl znám již J. A. Komenskému r. 1658, ale ještě nedávno hledávali dosti často venkovští dělníci v objevených popelních marně poklady. Za přežitků pohanské doby bylo pokládáno omylem slovenské rčení »Ten už je len do popolnice súci« (popelnice = plachta k obalení mrtvoly). Monolitické památky u nás chybí, proto nejsou zachovány ani pověsti, k nim se vízí. Nedovedli je nahradit ani různé kamenné domnělé sochy ve funkci »bab« nebo jiných problematických skulptur, jako byla modla strakonická, soška kroměřížská, kamenný bůžek rajhradský, t. zv. »Lelka« z opavského Slavkova a j. Vedle těchto »bab« zasluhuji zmínky i t. zv. obětní kameny (Opfersteine německé literatury), původu arcí přirozeného. Do jisté míry kult kamenů nahrazují u nás t. zv. cyrilometodějské kříže. Zajímavá pověra se pojí ke keltským mincím, zvaným u nás duhovky (B. Balbín, 1665, J. Javornický 1828). Mnohé pověsti o pokladech se zakládají pravděpodobně na skutečných předhistorických nálezech. Nejvděčnějším a také nejobsáhlejším objektem našeho prehistorického folkloru jsou prehistorické lokality samy. Většina jich je opředena bájemi a zkazkami jisté mladšího původu, jež nesaňají do pravěku, nýbrž vznikly na základě mladších nálezů. U nás se vyskytují hojně »švédské šance«, »skleněné hrady«, několikrát se vyskytla verze o obryni a malém sedláku, taktéž amazonský motiv, pověsti o kožených mostech atd. Dva sídlištní typy by zasluhovaly zvláštního povšimnutí: jeskyně, jež jsou předmětem speleo-folkloru a nákolní (obvykle špatně zvané »kolové«) stavby, jež u nás neexistovaly, ale o nichž se dosti často mezi lidem hovoří. Jména typu Náklo a pod. nelze s podobnými typy bydlišť spojit. Předhistorického původu nejsou taktéž lochy, jichž většinu nutno přiřknout novokřtěncům jako refugia.

O praktickém užívání starožitných nálezů není mnoho dokladů. Balbín se zmiňuje, že popelnic se v Opatovicích používalo v kuchyni, paleontologických nálezů diluviálních kostí se používalo jako ebur fossile ve starých lékárnách nebo v minulém století k přípravě spodiá v cukrovarech; sloužily k tomu účelu jak kosti z jeskyní krasových, tak i z Předmostí. Jantarových latěnských valounků z gallského oppida Starého Hradiska se používalo jako myrrhy ke kadění v kostelích. Nemáme dokladů, že by se používalo předhistorických nalézáných hrobových kostí. Není vyloučeno, že nálezů římských mincí bylo použito k dekorativní aplikaci kostelních kalichů, jakých bylo používáno hojně v Itálii v době renesanční. Konečně nutno se zmínit i o tom, že nálezy starožitností vedly k dosti častému falšování z důvodů obchodních, jak toho máme hojně a zajímavé doklady na galských Stradonicích, neolitickém Leskouně, galském Hostýnu a j.

Vedle těchto několika odstavců našeho prehistorického folkloru, obírajícího se přímo materiálem archeologickým a v důsledku toho i otázkami všeobecně prehistorickými, zůstává předmětem tohoto oboru našeho folkloru vlastně skupina daleko větší a závažnější, rozhodnout, zůstalo-li co i v naší tradici z doby pravěké; leč to je již předmětem zájmu filologů a historiků.²⁾

Josef Skutil

Významný přírůstek ve sbírkách KVM v Olomouci

Někdejší Vlastenecký spolek musejní v Olomouci nashromáždil mezi jinými fondy svých sbírek také vynikající fond krajevého písemnictví. Zásluhou dra Jana Špringra rostla se tato sbírka na úctyhodnou knihovnu. Odtud čerpal nejen Bedřich Slavík pro své »Hanácké písemnictví« (Olomouc, 1940), ale i Špringer sám pro spisek »Co dala Haná českému písemnictví« (Olomouc, 1947), jež autor nyní doplňuje pro publikaci k 90. výročí Slovanského gymnasia v Olomouci.

²⁾ K československému lidovému folkloru srv. moje články »Dva příspěvky k československému folkloru prehistorickému«, *Český lid* 32, 1932, str. 35—52, »Vorgeschichtliche Örtlichkeiten Mährens in der Sage«, *Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde* 11, 1938, 61—70, »Pozn. k československému t. zv. prehistorickému folkloru«, *Národopisný sborník* (Turč. Sv. Martin) 1, 1939, 95—122, »Speleologický (jeskynní) folklor Moravského krasu«, *Český lid* 2, 1947, sep. 1—12 (společně s H. Sáňkou) dodej k tomu pod tímtož titulem ve *Vlast. věst. mor.* 1948 106—116, »Obři, draky a skameneliny v ludovom podání«, *Příroda* (Turč. Sv. Martin) 1949, 117—120.

Není pochyby o tom, že tu byl položen základ k budoucímu památníku krajového písemnictví. Tento fond byl znamenitě rozmnožen velkým odkazem bývalého nakladatele *Prombergra* v Olomouci, který našemu museu věnoval svůj nakladatelský archiv se všemi publikacemi touto nakladatelskou firmou vydanými. Připočteme-li k tomuto fondu i významný archiv bývalého VSMO a jeho rozsáhlou knihovnu, dostáváme tak vskutku bohatý materiál ke studiu kultury nejen v kraji, ale na celé Moravě. Ke všem těmto fondům přistupuje nyní další rozhojnění: Když poznala paní Marie Procházková, vdova po básníkovi Fr. S. Procházkovi (1861—1939) práci našeho ústavu, rozhodla se věnovat nám pozůstalost svého manžela, syna kováře v Náměšti na Hané Dominika Procházký. Základy toho budoucího památníku krajové kultury a písemnictví dostávají tak velmi cenný a bohatý materiál. Vždyť Fr. S. Procházka se zapsal celým svým dílem básnickým, překladatelským, organisátorským i svou prací ve spolku českých spisovatelů beletristů Máj, v Radhošti, v Sokole, v Ústřední matici školské, v Moravskoslezské besedě v Praze, v Akademii věd a umění význačným způsobem do českého kulturního života. Na Hanou, v níž měl své kořeny, nikdy nezapomínal. Jeho úzké sepětí s lidovými tradicemi dalo vznik nejen jeho »Prástkám«, ale i »Králi Ječmínkovi«, »Písničkám kovářova syna« a jiným dílům, v nichž rozvíjel svůj osobitý charakter. Dodejme i to, že kmotrem jeho prvního samostatně vydaného díla, »Píseň o Činu«, byl sám Jan Neruda, který tomuto dílku dal název a přijal je do své vynikající ediční knihovny »Poetické besedy« jako XXI. svazek, do té knihovničky, kde vyšla i díla Sv. Čecha, Jar. Vrchlického, J. V. Sládky, E. Krásnohorské, Ad. Heyduka, Hurbana-Vajanského vedle děl redaktora Nerudy samého.

V daru paní Procházkové jsou osobní a rodinné památky na básníka a jeho rodinu, na př. živnostenská kniha jeho otce kováře se zakázkami a účty za kovářské práce z let osmdesátých, otcova kytara, bábín »Zlatý nebeklič«, těžítka v podobě kovadliny od bratra Vincka, osobní listiny básníkovy důležité pro jeho životopis, spolkové legitimace, diplomy čestného členství spolků, obcí a České akademie pro vědy, slovesnost a umění, dále velká řada osobních předmětů od zařízení jeho pracovny až po kuřácké potřeby s nezbytnou gypsovou, obrazy jím malované i obrazy jeho přátel, busty básníkovy od Franty Uprky a Jana Třísky, fotografický archiv, rukopisy, korespondence a ovšem jeho spisy původní i přeložené i časopisy jím redigované atd. Je tu dále přes 60 hudebních skladeb na Procházkovy texty, mezi nimi Jaroslava Jeremiáše »Jan Hus«, monumentální kantáta pro sóla, mužský, ženský, dětský a smíšený sbor a velký orchestr s varhanami. Mezi hudebními skladbami jsou díla nejvýznamnějších skladatelů Procházkovy doby: K. Kovařovice, Vítězslava Nováka, Leoše Janáčka, Karla Weisse, Jaroslava Křičky, Jana Maláta, Emanuela Chvály, Emanuela Macana a jiných. Už toto hudební bohatství ukazuje na melodický princip básnické tvorby Procházkovy, který přitahoval tak četné a vynikající hudební umělce.

Už z tohoto velmi stručného poznamenání je jasné, že odkaz paní Procházkové je vskutku velikým přínosem pro sbírky našeho musea. Procházkova pracovna s některými památkami bude ještě letos instalována v náměstském zámku v národopisném prostředí, aby bylo vidět, jak tento básník žil v neustálém styku s lidem, z něhož vyšel a jemuž věrně sloužil po celý svůj život. Tak se vrátí odkaz básníkův tam, kde se rozprostíraly jeho kořeny - do rodné obce, doprostřed Hané.

jkz

Drobné zprávy

Bobří na Moravě

Píše-li František SKRÁŠEK v publikaci krajského musea v Gottwaldově »Zvířena Gottwaldovského kraje« na str. 10, že »koncem 17. století už nenacházíme žádných zmínek o bobrech na Moravě«, můžeme jeho údaj doplnit a poopravit na základě zpráv, čerpaných z litovelského archivu.

Bobr (*Castor fiber L.*), největší to evropský živočich z řádu hlodavců, byl velmi ceněn jak pro oblíbenou kůži, tak i pro bobrovinu (bobří stroj), které se v starší době užívalo

v lékařství jako vzpružujícího léku, a pro chutné maso, jež bylo dovoleno pojídati i o dnech přísného postu. Obzvláště ocas býval považován za vzácnou pochoutku.

Na Litovelsku bylo v dřívějších dobách hojně bobrů v rozsáhlém dubovém lese, který slul od nepaměti *Doubrava* a který se tehdy táhl od zámku úsovského až k samým hradbám města Litovle. Tam si u vod řeky Moravy bobři uměle stavěli z větví stromů svá doupata a vodní hráze.

Sám císař Rudolf II. v druhém roce své vlády dne 2. července roku 1577 zavítal z Olomouce, kde přijal hold stavů, do Litovle se svými bratry Matyášem a Maxmiliánem, aby tu po dva dny hověl své lovecké vášni v lese Doubravě. Prvého dne složili páni 16 kusů černé zvěře, jednoho diváka dopravili živého do Litovle k purkmistru Františku Rennerovi a mimo to ulovili tři srnce a jednoho vlka. Druhého dne se vypravila družina do Doubravy na lov bobrů. Podařilo se jim zastřelit tři bobry (jednoho zastřelil sám císař). Dvěma bobry poctil Rudolf litovelského pána Jana Šemberu Černohorského z Boskovic. Byl to dar v té době opravdu královský. (Městská kniha fol. 31b.)

V roce 1681 vydal kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna litovelskému rybářskému cechu zvláštní instrukce, v nichž dovolil litovelským a mladečským rybářům lovit ryby v mladečském toku moravním, ale v bodě 7. výslovně nařizoval: »Kdyby rybář ulovil bobra nebo vydra, musí to ihned oznámit lesní správě na úsovském zámku a úlovek odevzdati, jinak bude přísně pokutován.«

Podle radního protokolu (LA B-1-10) platilo město Litovel roku 1690 myslivcům střelného za bobra 1 zl. 10 kr., právě tolik jako za jelena, vlka a divokého kance, za vydra dokonce 1 zl. 30 kr., kdežto za lišku 35 kr., za divokou kočku 18 kr., za bažanta 9 kr., za sluku 7 kr. a za divokého holuba 3 kr.

Jak byla Doubrava proslulá pro hojnost bobrů, o tom svědčí i to, že dne 18. března 1725 - 14 dní před velikonoce - dopsal městské radě olomoucký krajský hejtmán baron Leopold Antonín Sackh a prosil, aby mu páni poslali na velikonoce bobra.

A to je také poslední zpráva, kterou máme z archivních pramenů o existenci bobrů v našem kraji. Bobři byli nešetrně střeleni, byli chytáni i do želez, a tak jich ubývalo, až byli úplně vyhubeni.

Karel Sedláček, Litovel

Palečka stopkatá - *Tulostoma mammosum* Mich.

V březnu 1957 při pátrání po drobné hvězdovce podařilo se mi najít 7 kusů palečky stopkaté. Naleziště je na stráni nad starou hrází rybníka na Prátné u Vilémova (na Litovelsku). Je to suché, kamenité místo, svah k jihozápadu.

Josef OTRUBA uvádí v Č. V. S. M. roč. 57, str. 164, její nejsevernější naleziště na stepních svazích Kosíře u Čelechovických lomů.

Jaroslav Kupka, Uničov

Dodatek ke zprávě o hrobě Friedr. Kolenatého v Malé Morávce

Ke zprávě o hrobě Friedricha Kolenatého v Malé Morávce na Rýmařovsku, uveřejněné ve Zprávách č. 44 v lednu 1955, dodávám podle laskavého upozornění Jos. Friedla ze Světlé na Bruntálsku, že poslední věta nápisu pomníku Kolenatého správně zní »*Monumentum scientiarum amici posuerunt 1867*«. Byl tedy pomník pořízen až roku 1867 a nikoliv již r. 1865, jak je uvedeno omylem ve Zprávách l. c. Není vyloučeno, že podrobnější informace o stavbě pomníku by byly v archivu brněnského Naturforschendervereinu. Je zajímavé, že Oskar DRNETZ, »Geschichtliches über Klein Mohra«, *Freudenthaler Ländchen* 8, 1928, 2-4, II-13, 16-20 se Zdražilovým obrazem kostela se hřbitovem, zmiňuje se o Weisově a Schilderově pomníku, ale ani slovem se nezmiňuje o Kolenatém.

Josef Skutil

K symbolice konsol v kostele ve Starém Městě (o. Bruntál)

Kostel ve Starém Městě, jehož přechodní románsko-gotické jádro bylo v 18. století barokisováno, uzavírá apsida, sloužící nyní za sakristii. Sakristie je zaklenuta šestidílnou

žebrovou klenbou, klenební žebra vyžlabeného profilu se opírají o konsoly, z nichž čtyři průčelní jsou tvořeny plastikami. Přes značné poškození možno v první rozeznati lidské poprsí, v druhé a třetí plastiky lva a orla, poslední je zcela nezřetelná.

Josef Thannabauer*) vyslovil v r. 1925 domněnku, že v prvním případě jde o vyobrazení ženské hlavy (královny Konstancie?), v obou dalších plastikách se zvířecími motivy viděl krácejícího českého lva a moravskou orlici. Při posledním umělecko-historickém výzkumu stavby v r. 1953, provedeném pracovníky Palackého university, nebyl vysloven určitější názor o námětech na těchto konsolách.

Vedle domněnky Thannabauerovy, která je ostatně v rozporu se správným heraldickým pojetím obou zvířat, nabízí se další interpretace, a to symbolika čtyř evangelistů. Lidskou hlavu možno v tomto případě považovat za symbol evangelisty Matouše, lva za symbol Markův, orla Janův. O posledním znaku evangelisty Lukáše (zobrazení obětího zvířete - býka) lze se domnívat, že byl odstraněn pravděpodobně při barokní adaptaci.

Václav Burian

Kritický hlas o významu našeho kroužku pro historii lékařství

Při Československé Akademii věd se projevíly v Purkyňovské komisi snahy přeměnit tuto komisi na organizační centrum vědecké práce na poli historie lékařství vůbec. Tyto snahy byly přirozené, protože se na poli naší historie lékařství cítila potřeba organizačního centra i mimo tuto komisi. Že tomu tak bylo, toho dokladem jsou tyto skutečnosti. V roce 1953 byla ustanovena Vědecká rada ministerstva zdravotnictví. Ta při svém ustavení zřídila svou komisi pro teorii a historii zdravotnictví. Komise byla ve svém složení velmi úzká a vyvíjela činnost asi jeden a půl roku, načež ve své činnosti ustala. Ve své činnosti obírala se hlavně vypracováním thesís o dějinách našeho zdravotnictví. Tak píše o této historii prof. historie lékařství Palackého university v Olomouci MUDr. Miloslav MATOUŠEK v přehledné práci *O vývoji a současném stavu historie lékařství v Československu* (Státní pedagogické nakladatelství, 1957, str. 28). A k tomu Prof. Matoušek dodává: »Druhým pokusem o vytvoření střediska pro pěstování historie lékařství bylo založení Kroužku přátel historie lékařství v Olomouci v r. 1954 v rámci kroužků přátel Krajského vlastivědného musea v Olomouci... Kroužek přátel historie lékařství v Olomouci existuje a vyvíjí svou činnost právě za předsednictví Prof. MUDr. M. Matouška. Je viděti, že stal-li se olomoucký kroužek druhým takovým pokusem o vytvoření střediska pro pěstování historie našeho lékařství, že by bylo možno ustanoviti podobné kroužky i při jiných krajských museích a že by jistě mohly plniti dobře svoji materiálově sběrnou a vědecko-přednáškovou činnost. Kéž by olomoucký příklad našel i u jiných krajských museí následování!«

Josef Skutil

*) Josef Thannabauer, Die Liebfrauenkirche zu Altstadt bei Freudenthal. Freudenthaler Ländchen 1925, 33.